

tasavvur

tekirdag ilahiyat dergisi | tekirdag theology journal

e-ISSN: 2619-9130

tasavvur, Haziran /June 2018, c. 4, s.1: 219-256

Malkaralı Şair Nev'î'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesinin Neşri ve Tahlili

Publication and Analysis of Poetic Forty-Hadith Translation by Naw'î of Malkara

Ali SEVER

Araştırma Görevlisi, Namık Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis
Anabilim Dalı

Research Assistant, Namık Kemal University, Faculty of Theology,
Department of Hadith
Tekirdağ / TURKEY
asever@nku.edu.tr

ORCID ID: orcid.org/0000-0001-5615-2001

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 20 Nisan / April 2018

Kabul Tarihi / Date Accepted: 31 Mayıs / May 2018

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2018

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf / Citation: Sever, Ali. "Malkaralı Şair Nev'î'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesinin Neşri ve Tahlili". *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 4, sy. 1 (30 Haziran 2018): 219-256.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | <mailto:ilahiyatdergi@nku.edu.tr>

Copyright © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdag Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdag, 59100 Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Resûl-i Ekrem'e duyulan muhabbet birçok edebi ürünün ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bunlardan birisi de kırk hadis yazma geleneğidir. On altıncı yüzyıl Osmanlı edîb ve müderrislerinden olan Nev'î, İslâmî ilimler ve edebiyat alanlarında çok sayıda eser vermiştir. Bu çalışmalardan birisi de onun kırk hadisi manzum olarak tercüme ettiği eseridir. Bu makalede Nev'î'nin manzum kırk hadisi neşredilmiş ve muhtevası hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Dört temel başlık altında hazırlanan eserdeki hadislerin çoğu ahlâk muhtevalı rivayetlerden oluşmaktadır. Bununla birlikte dördüncü başlık altında farklı konuları içeren rivayetler de bulunmaktadır. Eserde yer verilen hadislerin tercümeleri ve geçtiği klasik kaynaklar tablo halinde gösterilmiştir. Ayrıca müellif ve eserleri hakkında daha önceki çalışmalarda eksik kalan bazı konulara değinilmiş ve yanlış ifade edilen hususlar tashih edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Kırk Hadis, Osmanlı, Manzum Tercüme, Şair Nev'î

Abstract

Love and affection for the Prophet (pbuh) has contributed to the emergence of many literary works. One example of that is the tradition of writing forty hadiths. Naw'î, who was one of the Ottoman scholars and mudarrises of 16th century, published various works in the field of Islamic sciences and literature. One of his works is a poetic translation of the forty hadiths. In this article, these hadiths are published and information is given about their content. Most of the hadiths, which are presented within four main parts in the book, involve narrations about morality. However, in the forth part, there are also narratives including different topics. Translations of the hadiths in the work and their classical sources are presented in a table. In addition, some issues that have been lacking in previous studies about the author and his works have been addressed and some misstatements are attempted to be corrected.

Keywords: Hadith, Forty Hadith, Ottoman, Poetic Translation, Poet Naw'î

Giriş*

Dinin aslı kaynaklarından biri olan sünnet aynı zamanda Müslümanların eylem ve fikir birliğini ortak bir medeniyet oluşturmak suretiyle beslemiş ve tarihin akışında hızlı bir ivme kazanmasına sebep olmuştur. İslâmî ilimler içerisinde özellikle hadis ilmi ortak medeniyet havzasına müstakil bir çabayla katkı sunarken bazı disiplinlerarası anlayışla gelişen yazın türleri de hadisin edebiyatla kaynaşmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle Osmanlı coğrafyasında hilye, şemâil, mevlid, siyer ve kırk hadis eserleri bu tür uğraşların ürünü olarak ciddi bir birikim oluşturmuştur.

Osmanlı'da âlimler ve edipler söz konusu yazın türlerinde sıklıkla eserler kaleme almışlardır. Bir yandan kendi hissiyatlarını ve birikimlerini bu eserler vasıtasıyla ortaya koyarken diğer yandan halkın dinî duygularını besleyecek ve geliştirecek tarzda bir usûl izlemişlerdir. 16. yüzyıl Osmanlı âlimi ve edibi olan Nev'î Efendi'nin (ö. 1007/1599) ilmî eserleri ve şiirleriyle birlikte böyle bir hususiyeti taşıdığı görülmektedir.

Bu çalışmada Nev'î'nin hayatı ile eserlerine ve konuyla ilgili olduğu için kırk hadis literatürüne kısaca yer verilmiştir. Kırk hadis manzum tercümesinin müellife aidiyeti, muhtevâsı ve eserde kullanılan rivayetlerin geçtiği temel kaynaklara işaret edilmiştir. Rivayetlerin geçtiği bütün kaynaklar zikredilmemiştir. Rivayetlerin kaynakları tercümelere ile birlikte verildiği için neşredilen metinde ayrıca belirtilmemiştir. Eserin neşri yapıлып metindeki düşmeler olduğu gibi korunmuş, doğru olan veya doğru olduğunu düşündüğümüz okunuşa yer verilmiştir.

I. Nev'î Yahyâ'nın Hayatı Ve Eserleri

16.yüzyılın önde gelen âlim ve ediplerinden olan Nev'î Efendi'nin tam adı, Yahya b. Pîr Ali b. Nasûh b. Hoca Kemâl'dir.¹ Nev'î mahlasıyla meşhur

* Katkı ve tavsiyelerinden dolayı Sayın Özkan Öztürk ve Ahmet Ali Balcı'ya teşekkürlerimi sunuyorum.

¹ Nev'izâde Atâyî, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmileti's-Şakâik*, Editör: Derya Örs; Hazırlayan: Suat Donuk, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017), 2: 1134; Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, Hazırlayan: Aysun Sungurhan, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017), 870; Muhammed Emin b. Fazlillah b. Muhibbiddin b. Muhammed el-Muhibbi, *Hulâsatu'l eser fî a'yânî'l karnî'l hâdî aşer*, (el-Matbaatü'l Vüheybe, 1284), 4: 474; İsmâil Pâsâ el-Bağdâdî, *Hediyetü'l ârifin esmâü'l müellifin ve âsârü'l musannifin*, (Beirut: Dâru İhyâ'it-Türâsî'l Arabî), 2: 531; Fâik Reşad, *Eslâf*, (İstanbul: Asır Kütüphanesi, 1311), 1: 29; Hayruddin ez-Zirikli, *el-A'lâm kâmusu terâcim li-*

olmuştur. Malkara'da 940/ 1533 yılında doğmuştur. Doğduğu yere nisbetle Malkaravî, mezhebinden dolayı el-Hanefî, özellikle Arapça eserlerde er-Rûmî veya el-Konstantinî gibi nisbelerle anılmıştır.² İlmî ve manevî birikime sahip bir aileye mensup olan Nev'î Efendi'nin büyük dedesi Hoca Kemâl, Ankara'dan Malkara'ya göçmüş zengin bir zâttır. Babası Pîr Ali Efendi, döneminin tanınmış Halvetî meşâyihündandır. Babası Pîr Ali Efendi, önce Bâyezid-i Rûmî'ye (ö. 922/1516'dan sonra) daha sonra da İbrahim Gülşenî'ye (ö. 940/1534) intisab etmiştir. Malkara'da Turhan Bey Câmîi'nde imamlık ve mektep hocalığı yapmış, 952/1545 yılında vefat etmiştir. Görev yaptığı mektebin haziresine defnedilmiştir.³ Ayrıca *eş-Şakâiku'n-Nu'maniyye* adlı esere yazdığı zeyille (*Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmileti's-Şakâik*) meşhur olan Atâyî (ö. 1045/1635), Nev'î Efendi'nin oğludur.⁴

İlk eğitimini babasından alan Nev'î 957/1550 yılında on yedi yaşında tahsilini sürdürmek için İstanbul'a gitmiştir. O dönemde Ahaveyn ismiyle meşhur olan Karamanî Ahmed Efendi ve kardeşi Karamanî Mehmed Efendi'den dersler okumuştur. Karamanî Mehmed Efendi'nin ders halkasındayken beraberinde bulunan arkadaşları, ileride medeniyet tarihimizde farklı özellikleriyle anılan isimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar arasında Cevrî (ö. 994/1586), Edirneli Mecdî (ö. 999/1591), Hoca Sadeddin (ö. 1008/1599), Üsküplü Vâlihî (ö. 1007/1599) ve Bâkî (ö. 1008/1600) gibi isimler yer almaktadır.⁵

Hocası Karamanî Mehmed Efendi, 962/1555 yılında Edirne Bayezid Medresesi'ne görevlendirilince onunla beraber Nev'î Efendi de gitmiştir. 970/1563 yılında hocasının Süleymaniye Medresesi'ne atanmasıyla da İstanbul'a geri dönmüş ve mülâzım kadrosunda görev yapmıştır.⁶ Daha sonraki

eşheri'r-ricâli ve'n-nisâi mine'l Arabi ve'l-müsta'rabîne ve'l-müştüşrikîn, (Beyrût: Dâru'l İlm li'l-Melâyîn, 2002), 8: 159; Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemü'l müellifin terâcimiü musannifi'l kütübi'l Arabiyye*, (Beyrût: Müessesetü'r Risâle, 1414/ 1993), 4: 107.

² el-Muhibbî, *Hulâsatü'l eser*, 4: 474; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, 8: 159; Kehhâle, *Mu'cemü'l müellifin*, 4: 107.

³ Nev'îzâde Atâyî, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 1: 393, 2: 1134; Ayrıca bakınız; Meserret Diriöz, "Nev'î", *Türkoloji Dergisi* 7, (1977): 83-84; Hasibe Mazoğlu, *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yay., 2009), 603-604.

⁴ el-Muhibbî, *Hulâsatü'l eser*, 4: 474; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, 8: 159.

⁵ Nev'îzâde Atâyî, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2: 1135; Fâik Reşad, *Târîh-i Edebiyat-ı Osmanîyye* (İstanbul: Dersaadet Kütüphanesi, 1328/ 1910): 302; Diriöz, "Nev'î", 85.

⁶ Nev'îzâde Atâyî, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2: 1135; Fâik Reşad, *Eslâf*, 1: 29-30.

süreçte müderris kadrosuyla çeşitli medreselerde görev almıştır. 973/1566'da Gelibolu'da Balaban Paşa ve akabinde 975/1568'de Mesih Paşa medreselerinde müderrislik yapmıştır. Ramazan 979/1572'de İstanbul'da Şahkulu, 982/1574-1575'de Murat Paşa, 988/1580'de Cafer Ağa, 991/1583 yılının sonlarında Edirnekapı'da ve Mihrimah Sultan medreselerinde müderris kadrosuyla görev yapmıştır. 995/1587'de Sahn-ı Semân medreselerinden biri olan Çınarlı Medresesi'ne görevlendirilmiş ve 998/1590'a kadar burada kalmıştır.⁷

998/1590 yılında daha önce aşına olmadığı bir meslek ve de istemediği bilinen Bağdat kadılığına atanmıştır.⁸ Bununla birlikte kısa bir süre sonra III. Murâd tarafından Şehzâde Mustafa'nın hocalığına getirildiği belirtilmektedir. Daha sonra terbiyesine Şehzâde Abdullah, Bayezid ve Osman da dahil edilmiştir. Nev'î'nin ilmî ve edebî verimliliğinin doruk noktasını teşkil eden dönem III. Murâd dönemi olmuştur. Pek çok kasidesini, meşhur telifi *Netâyicü'l fînûn*'u ve İbnü'l Arabî'nin (v. 638/1240) *Füsûsu'l hikem* adlı eserinin tercüme ve şerhini bu zaman diliminde hazırlamıştır. Ayrıca III. Murâd, Nev'î Efendi'ye ayrı bir ihtimam göstermiş, ara ara onun derslerine katılmış, devlet kadrolarına atamalar yapacağı zamanlarda bazen onunla istişârelerde bulunmuştur.⁹

1595'te Sultan III. Murâd vefat edince yerine III. Mehmed geçmiştir. Yeni sultan kardeş katli kanunu uygulamaya koyarak bir gecede on dokuz şehzâdeyi öldürtmüştür. Öldürülen şehzâdeler içinde Şehzâde Mustafa, Bâyezid, Osman ve Abdullah gibi Nev'î'nin terbiyesine verilenlerin de olması haliyle Nev'î'yi derin bir hüzne sevketmiştir. III. Mehmed devrinde şehzâde

⁷ Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, Hazırlayan: Süleyman Solmaz, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018), 284; Nev'îzâde Atâyî, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2: 1135-1136; Abdülkadir Karahan, "Nev'î", *İslam Ansiklopedisi*, c. 2 (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1964), 224; Yasemin Beyazıt, *Osmanlı İlmîyye Mesleğinde İstihdam (XVI. Yüzyıl)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014), 58, 68, 84.

⁸ Nev'î bu durumu *Divân*'ında şöyle dile getirir. Tenkidli Basım, Hazırlayanlar: Mertol Tulum ve M. Ali Tanyeri, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., 1977), 140. Ayrıca M. Nejat Sefercioğlu tarafından *Nev'î Divanı'nın Tahlili* adlı bir çalışma yayınlanmıştır. (Ankara: Akçağ Yay., 2001).

Muallim ey gönül sana ne sihir öğretti kim oldun,
Sezâ-yı iltifât-ı pâdişâh-ı milk-i Osmânî

.....
Meseldir söylenir yanlış döner Bağdâd'dan derler,
N'ola kılsa hidâyet bana necm-i re'y-i rahşânı,

⁹ Nev'îzâde Atâyî, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2: 1136-1137; Dirioz, "Nev'î", 85; Mazoğlu, *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*, 606-607.

hocalığı sona eren Nev'î Efendi kazasker makamından emekliye ayrılmıştır. Ayrıca şehzâde hocalığı sırasındaki maaşı da ömür boyu verilmeye devam edilmiştir. Bütün bunlarla birlikte o, emekliliğinde de ilmî ortamdan uzak kalmamış, kayın pederi Nişancı Mehmed Bey'in inşa ettirdiği medresede müderrislik yapmıştır.¹⁰

30 Zi'lkade 1007/24 Haziran 1599 yılında İstanbul'da vefat eden Nev'î'nin cenaze namazını Câmi-i Ebü'l Feth'de (Fatih Câmii) Arabzâde Abdurrauf Efendi kıldırıştır. Şeyh Vefa Haziresi'ne, şeyhi Şa'ban Efendi'nin yanına defnedilmiştir.¹¹

Küçük yaştan itibaren tasavvufa ilgisi olan Nev'î Efendi'nin bu yönünün gelişmesinde babası Pîr Ali ile birlikte Sarhoş Bâli Efendi, Kurt Mehmed Efendi ve Şeyh Şa'ban Efendi'nin büyük katkıları olmuştur. Tasavvufî yönünü şiirlerine ve diğer eserlerine de yansıtan Nev'î sade ve anlaşılır bir üslup kullanmıştır.¹²

İlmî ve edebî birikime sahip olan Nev'î Efendi çeşitli ilim dallarında manzum ve mensûr eserler kaleme almıştır. Farklı ilim dallarına dair kısa ve özlü bilgiler verdiği *Netâyicü'l-fünûn*'u, şiirlerini içeren *Divân*'ı, İslâmî ilimlerin çeşitli alanlarına dair hazırladığı *Muhassalü'l-keîm*, *Evâil-i Mevâkıf Haşiyesi*, *Keşfü'l-hicâb*, *Akâid Tercümesi*, *Hadis-i-Erbaîn Tercümesi* gibi eserleri ve daha pek çok risalesi onun birikimine ışık tutacak niteliktedir.¹³

¹⁰ Nev'îzâde Atâyî, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2: 1140; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, Hazırlayan: Zeynep Aycibin, (İstanbul: Çamlıca Basım Yayın, 2016), 1: 163.

¹¹ Nev'îzâde Atâyî, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2: 1141; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, 1: 163; Dirioz, "Nev'î", 85; Mazioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*, 607; Şeyh Vefa Haziresi'ne dair yapılan bir çalışmada Nev'î Efendi'nin mezarının yerinin tespit edilemediği belirtilmektedir. Mustafa Sürün, "İstanbul Şeyh Vefâ Camii Haziresi (Mezar Taşları Tipolojisi Üzerine Bir Deneme)", (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2006), 35.

¹² Nev'îzâde Atâyî, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2: 1146; Karahan, "Nev'î", 9: 224; Dirioz, "Nev'î", 85; Nev'î'nin şiir anlayışı ve şairliği için bakınız, Dirioz, "Nev'î", 92-98; Sefercioğlu, *Nev'î Divanı'nın Tahlili*, 4-11; Mazioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*, 621-653; Olcay Kocatürk, *Şairin İlimle İmtihanı Nev'î'nin Şiiri Üzerine Metinlerarası Bir İnceleme*, (Kitap & Cafe Serüven, 2015), 66-74.

¹³ Nev'îzâde Atâyî, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2: 1142-1143; Mustafa b. Abdillâh Hacı Halife Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zünûn an esâmî'l kütübi ve'l fünûn*, (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsî'l Arabî), 1: 425, 818; el-Muhîbbî, *Hulâsatü'l eser*, 4: 474; İsmâil Pâsâ el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l ârifîn*, 2: 531; es-Seyyid Rıza, *Tezkire-i Rıza*, Hazırlayan: Ahmed Cevdet, (İstanbul: İkdâm Matbaası, 1316), 96; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, 8: 159; Kehhâle, *Mu'cemü'l müellifîn*, 4: 107; Karahan, "Nev'î", 9: 224; Dirioz, "Nev'î", 85; Ayrıntılı bir liste için bakınız, Nev'î Efendi,

Makalenin başlıca konusu Nev'î'nin manzum kırk hadis tercümesidir. O, kırk hadis edebiyatına 16. yüzyılda katkı veren önemli isimler arasındadır. Müellifin, edebiyatın ve İslâmî ilimlerin kesiştiği alanlarda eserlerinin bulunması üzerinde birçok akademik çalışmalar yapılmasına sebep olmuştur. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nde (DİA) yer alan "Nev'î" maddesi şair hakkında özet bilgi vermektedir.¹⁴ Maddenin yazarı Nev'î'nin hayatı ve eserlerinin yanı sıra hakkında yapılan bazı çalışmalara da işaret etmiştir.

Madde yazarı, makalemizle de ilgisi bulunan Nev'î'nin kırk hadis tercümesine dair iki yüksek lisans tezinin hazırlandığını belirtmiştir.¹⁵ Ancak araştırılabildiği kadarıyla tezlere erişim sağlamak mümkün olmadı. Meselenin farklı bir boyutu ise işaret edilen tezlerde Nev'î'nin kırk hadisinden başka *Nevâ-yı uşşâk* ve *Faslün fî fazîleti'l-ışk* adlı iki eserinin de zikredilmiş olmasıdır. Tezler tamamlandıysa erişime açılmalı ve bundan sonraki akademik çalışmalarda tekrara düşme durumu ortadan kaldırılmalıdır. Böylelikle diğer iki eser de Nev'î'nin edebî ve tasavvufî yönünü göstermesi açısından yeniden incelenebilir.

Çalışmanın konusu Nev'î Yahya'nın kırk hadise dair manzum tercümesi olduğu için kırk hadis edebiyatı hakkında bilgilendirme yapılması uygun ola-

---

İlimlerin Özü "Netâyic el-Fünûn", Hazırlayan: Ömer Togay, (İstanbul: İnsan Yay., 1995), Yayına hazırlayanın kaleme aldığı liste s. 43-45.

¹⁴ Nejat Sefercioğlu, "Nev'î", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), c. 33 (İstanbul, 2007), 52-54.

¹⁵ Sefercioğlu, "Nev'î", 53; Bahsedilen çalışmaların maddede geçen künyeleri şöyledir: "Gülçin Aras, Nev'î'nin Nevâ-yı Uşşâk ve Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn Adlı Eserleri, 1997, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Semra Köse, Nev'î'nin Nevâ-yı Uşşâk, Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn ve Faslün fî Fazîleti'l-ışk Adlı Eserleri, 2001, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü". Ansiklopedi maddesinin dokümanlarını inceleyip tezlerin danışmanlarıyla irtibata geçilse de olumlu bir sonuç elde edilemedi. Ayrıca ilgili üniversitenin kütüphanesinden, TÜBESS'den ve YÖK'ün tezler kataloğundan yapılan taramalarda da çalışmaların künyelerine dahi ulaşılamadı. Tezlere ulaşma adına sarf edilen bir diğer çaba ise yapılan atıflar vesilesiyle söz konusu çalışmaların içeriğinden haberdar olmak şeklindeydi. Ancak incelenebildiği kadarıyla yapılan atıflar çalışmaların içeriğine değil, isimlerine yönelikti. Bibliyografik atıflar için bkz. Ahmet Kartal, "Eski Türk Edebiyatında Mesnevî", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 5, sy. 10 (2007): 371; Hakan Taş, Ömer Zülfe, "Nev'î'nin Münâzara-i Tütü vü Zağ Adlı Mesnevisi", *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 2, sy. 3 (2007): 696; Fatma Nur Yürük, "Malkaralı Nev'î Yahya'nın "Keşfü'l-Hicâb Min Vechi'l-Kitâb" Adlı Fusûsu'-Hikem Şerhinin Tahkik ve Değerlendirilmesi", (Basılmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), 31; Serap Telek, "Malkaralı Nev'î Yahya'nın "Keşfü'l-Hicâb an Vechi'l-Kitâb" Adlı Eserinin Metin ve İncelenmesi 1a-219b Yaprakları Arası", (Basılmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), 23; Abdullah Taha İmamoğlu, "Cumhuriyet Dönemi Osmanlı Hadis Araştırmaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11, sy. 21 (2013): 173.

caktır. Kırk hadis edebiyatına dair kapsamlı çalışmalar bulunduğu için burada Nev'î Yahya'nın yaşadığı döneme kadar kısa bir anlatım yapılacaktır.¹⁶

II. Kırk Hadis Edebiyatının Kısa Tarihçesi

2./8. yüzyılda ilk örneklerinin verilmeye başlandığı tespit edilen kırk hadis edebiyatı, Arapça'da erbeün/ erbain, Farsça'da çihil hadis olarak isimlendirilmiştir. Hadis ilmi özelinde erken bir dönemde ortaya çıkması ve daha sonraki asırlarda çeşitli kesimlerden teveccüh görmesi bu türün önemini belirleme adına dikkat çekicidir. Ortaya çıkışında ve devam etmesinde teşvik edici üslubuyla dikkat çeken ve genellikle "Ümmetimin dinî işlerine (veya sünnete) dair kırk hadis ezberleyeni (toplayanı, derleyeni)" diye başlayan ve sıhhat açısından zayıf olan rivayet, çeşitli müjdeleri içeren ifadelerle devam etmektedir. Kıyamet gününde âlimler, fakihler ve şehidler arasında haşrolacağı, Rasûlullah'ın ona şefaathçi olacağı, cennete istediği kapıdan girebileceğine dair ifadeler bu müjdeler arasında sayılabilir.¹⁷

Bunun yanı sıra bazı âlimler kırk hadis türü eser telifini genel anlamda hadis rivayetinin yaygınlaşmasını teşvik eden sahih nakillere de dayandıra-

¹⁶ Kırk hadis edebiyatının oluşumu, tarihçesi ve literatürü hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız, Abdülkadir Karahan, *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 1991); Muhammed b. Cafer el-Kettânî, *Hadis Literatürü er-Risâletü'l mustatrafe*, Dipnot ve ilaveleri ile tercüme eden: Yusuf Özbek (İstanbul: İz Yayıncılık, 1994), 193-212; Müzahir Kılıç, "Edebiyat Tarihi Bakımından Kırk Hadisler", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [AÜTAED]* 8, sy., 18 (2001): 93-101; M. Yaşar Kandemir, Abdülkadir Karahan, "Kırk Hadis", *DİA*, c. 33 (İstanbul, 2002), 467- 473; Selahattin Yıldırım, "Osmanlı Muhaddisleri'nin Eserleri ve Bunlar Arasında Kırk Hadis Çalışmalarının Yeri", *Anadolu'da Hadis Geleneği ve Daru'l-Hadisler Sempozyumu*, (Çankırı: 2011), 139-152; Fahreddin Yıldız, "İslâmî İlimler, Divan Edebiyatı ve Tasavvuf Geleneğindeki Yeriyile Tarihten Günümüze Popüler Hadis Kitapları: Kırk Hadisler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11, sy., 21 (2013): 407-455.

¹⁷ Ebû Muhammed el-Hasen b. Abdîrahmân b. Hallâd er-Râmihürmüzî, *el-Muhaddisül fâsil beyne'r-râvî ve'l vâî*, Hazırlayan: Muhammed Muhyiddîn Ebû Zeyd, (Dâru'z Zehâir), 148-149; Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh el-İsfehânî, *Hilyetü'l evliya ve tabakâtü'l asfiyâ*, (Beyrût: Dâru'l Fikr ve el-Kâhire: Mektebetü'l Hâncî, 1416/1996), 4: 189; Ebû Ömer b. Yûsuf b. Abdilberr, *Câmiu beyânîl ilm ve fadlîhi*, thk: Ebû'l Eşbâl ez-Züheyri, (Mısır: Dâru İbnî'l Cevzî, 1414/1994), 1: 192-199; Ebû'l-Kâsım Ali b. Hasan b. Hibetullah İbn Asakir, *el-Erbaine'l-Büldaniyye*, thk: Abdü'lhâc Muhammed el-Harîrî, (Beyrût: el-Mektebetü'l İslâmî, 1413/1993), 41-45; Ebû'l Ferac Abdurrahmân b. Ali İbnü'l Cevzî, *el-İlletü'l mütenâhiye fi'l ahâdisi'l vâhiyye*, Hazırlayan: Halîl el-Meys, (Beyrût: Dâru'l Kütübî'l İlmiyye, 1303/1983), 1: 119-129; Muhyiddîn Ebû'z-Zekerîyya Yahya b. Şeref en-Nevevî, *el-Erbâine'n-Neveviyye*, Hazırlayanlar: Kusayy Muhammed Nurs el-Hallâk ve Enver b. Ebî Bekr eş-Şeyh, (Dimeşk: Dâru'l Minhâc, 1430/2009), 37-38; İbrâhîm b. Muhammed b. Kemâlidîn el-Hüseynî ed-Dımaşkî, *Kitâbü'l el-beyân ve't-ta'rif fi esbâbi vürûdî'l hadîsi's-şerîf*, (Haleb: Matbaatü'l Bahâi, 1329), 2: 215; Kandemir, "Kırk Hadis", 467; Ahmed Ziyâuddîn el-Gümüşhânevî, *Hadîsü erbain ve şerhuhü*, Hazırlayan: Mahmut Yazıcı, (İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2015), 16-19.

bilmişlerdir. “Sözümü dinleyip ezberleyen, anlayan ve duyduğu gibi nakledenin Allah yüzünü ak eylesin.” hadisi de bu konuda teşvik edici mahiyettedir. Nitekim en-Nevevî (ö. 676/1277) ve Şeyh Hâmid-i Veli (ö. 815/1412) gibi isimlerin bu hadisin müjdesini göz önünde bulundurarak eser verdikleri görülmektedir.¹⁸

Kırk hadis türüne dair eser veren müelliflerin rivâyetlerde geçen müjdelere dışında geleneği sürdürmek, günahlarına keffâret olmasını temenni etmek, bir dostunun isteğini yerine getirmek, yazdığı konuyla ilgili hadislerle bilgilendirme yapmak, yöneticilerin talebi, önde gelen isimlere ithaf etmek, sevap kazanmak, şifa bulmak için vesile kılmak, ezberi kolaylaştırmak gibi gayelerle çalışmalarını kaleme almışlardır.¹⁹

Kırk hadis edebiyatında ilk örneği Abdullah b. el-Mübârek’in (ö. 181/797) derlediği; günümüze ulaşabilen ilk eserin ise Hasan b. Süfyân en-Nesevî’ye (ö. 303/916) ait olduğu belirtilmektedir.²⁰ Bu isimlerin akabinde pek çok müellif çeşitli alt konu başlıkları halinde ve farklı tarzlarda literatüre katkı sağlamışlardır. Ancak bu alanda etkisi daha ziyade hissedilen en-Nevevî ve Molla Abdurrahmân Câmî (ö. 898/1492) olduğu ifade edilmiştir.²¹ İki ismin eserleri dikkate alınarak pek çok sayıda tercüme ve şerhler yazılmıştır.

Arapça ve Farsça yazım üzerinden başlayan bu etki Osmanlı coğrafyasında da dikkate değer bir teveccühle karşılanmıştır. Gerek âlim vasfı gerekse şairlik vasfı öne çıkan pek çok isim bu türde eserler vermişlerdir. Bununla birlikte tespitlere göre - farklı görüşler olmakla birlikte- kırk hadise dair ilk Türkçe eser Kerderli Mahmûd b. Ali (ö. 761/1360) tarafından Harezmi Türkçe-

¹⁸ en-Nevevî, *el-Erbaûne’n-Neveviyye*, 43; Enbiya Yıldırım, *Hadis Meseleleri*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2013), 383.

¹⁹ Karahan, *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis*, 12-18; Yıldırım, “Osmanlı Muhaddisleri’nin Eserleri ve Bunlar Arasında Kırk Hadis Çalışmalarının Yeri”, 147-152; İmamoglu, “Taşköprüzâde’ye Göre Hadis İlmi ve Letâfû’n-Nebî Adlı Kırk Hadis Risâlesinin Tahlili”, *Osmanlı’da İlim ve Fikir Dünyası: İstanbul’un Fethinden Süleymaniye Medreselerinin Kuruluşuna Kadar*, (2015), 142.

²⁰ en-Nevevî, *el-Erbaûne’n-Neveviyye*, 38-42; Karahan, *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis*, 43; Yıldız, “İslâmî İlimler, Divan Edebiyatı ve Tasavvuf Geleneğindeki Yeriyle Tarihten Günümüze Popüler Hadis Kitapları: Kırk Hadisler”, 412.

²¹ Karahan, *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis*, 55, 103; Kandemir, “Kırk Hadis”, 468; Yıldız, “İslâmî İlimler, Divan Edebiyatı ve Tasavvuf Geleneğindeki Yeriyle Tarihten Günümüze Popüler Hadis Kitapları: Kırk Hadisler”, 414-418.

si ile kaleme alınmış olan *Nehcü'l ferâdis'* tir.²² Daha sonra 15. yüzyılda Kemâl Ümmî (ö. 880/1475), Ali Şir Nevâî (ö. 906/1501) gibi isimler te'lif veya tercüme olarak kırk hadis literatürüne katkı sağlamışlardır. Nev'î Efendî'nin yaşadığı 16. yüzyıl ise bu tür için önceki asırlardan daha çok eser telif edilen bir dönem olmuştur.²³ Yapılan bir çalışmada 14 ve 19.asırlar dahil olmak üzere bu sürede Osmanlılar'ın 207 adet tespit edilebilen kırk hadis yazdıkları belirtilmiştir.²⁴ Bunların 53 tanesi 16.yüzyılda kaleme alınmıştır. Bu dönemde Hâzinî, Çelebi Halife (ö. 912/1506), Usûlî (ö. 945/1538), Emîr Muhaddis Mukaddes (ö. 951/1544), Fuzûlî (ö. 963/1556), Merdümî (ö. 970/1563), Fevrî (ö. 978/1571), Latîfî (ö. 990/1582), Abdülmecid b. Şehy Nasûh (ö. 996/1588), Münşî (ö. 1001/1591), Mustafa Âli (ö. 1008/1600) ve Rihletî gibi önemli isimler kırk hadis edebiyatına telif, şerh ve tercüme alanında katkı sağlamışlardır.²⁵

III. Nev'î'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi Ve Muhtevası

İslâmî ilimlerin çeşitli alanlarında birden çok eser veren Nev'î'nin kırk hadis tercümesi dışında hadis alanıyla ilgili olabilecek müstakil bir çalışması tespit edilememiştir. Bu çalışmanın incelenmesi onun hadis birikimine dair bazı hususlarda yol gösterebilir. Bu başlık altında eserin Nev'î'ye aidiyeti ve muhtevasına dair bazı değerlendirmelere yer verilecektir. Ayrıca serde yer alan hadislerin kaynaklarına da işaret edilecektir.

²² Karahan, *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis*, 143; Bununla birlikte E. N. Nadjib ve Bilâl Aktan gibi araştırmacılar *Nehcü'l ferâdis'*i kırk hadis türü bir eser olarak kabul etmemektedirler. Bakınız, Kerderli Mahmud, *Nehcü'l-Ferâdis Cennetlerin Açık Yolu*, Aktaran: Bilâl Aktan, (Ankara, Türk Dil Kurumu Yay., 2017), 14; Bu konuyla ilgili bir değerlendirme de Edib Ahmed Yükneki'nin (v. XII. Yüzyıl) kaleme aldığı *Atabetü'l hakâik* adlı eserin manzum kırk hadis türünün öncüsü olduğu yönündeki görüşüdür. Ayrıntılı bilgi için bakınız, Seyfullah Korkmaz, "Atebetü'l-Hakâyık'da Yer Alan Türkçe Manzum Hadis Tercümeleri Üzerine Görüşler", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (2001), [Prof. Dr. Şaban Kuzgun'un Anısına], 112; Bir diğer mesele ise bu türün Türk Edebiyatı'nda ortaya çıkışının Hacı Bektâş-ı Velî'ye (ö. 669/1271 ?) dayandırılmasıdır. Yıldız, Hacı Bektâş-ı Velî'nin 2008'de bulunan ve Nurgül Özcan tarafından yayımlanan eserini göz önünde bulundurarak bu türün Türk Edebiyatı'nda ortaya çıkışının XIII. Yüzyıl olarak güncellenebileceğini belirtmiştir. Ancak söz konusu tartışmayı işlerken Edib Ahmed Yükneki ile ilgili olan değerlendirmeye yer vermemiştir. Edib Ahmed Yükneki, tarih bakımından Hacı Bayrâm-ı Velî'den önce gelmektedir. Karşılaştırma için bakınız, Yıldız, "İslâmî İlimler, Divan Edebiyatı ve Tasavvuf Geleneğindeki Yeriyle Tarihten Günümüze Popüler Hadis Kitapları: Kırk Hadisler", 421; Hacı Bektâş-ı Velî'nin kırk hadisi için bakınız, Nurgül Özcan, "Hacı Bektaş Velî'nin Hadis-i Erbaîn Adlı Eseri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 64 (2012): 85-92.

²³ Karahan, "Kırk Hadis", 471.

²⁴ Yıldırım, "Osmanlı Muhaddisleri'nin Eserleri ve Bunlar Arasında Kırk Hadis Çalışmalarının Yeri", 146.

²⁵ Karahan, "Kırk Hadis", 471; Selahattin Yıldırım, *Osmanlı'da Kırk Hadis Çalışmaları 1*, (İstanbul: Osmanlı Hadis Araştırmaları, 2000), 97-122.

A. Eserin Nev'î'ye Aidiyeti ve Yazılış Tarihi

Nev'î'nin biyografisine yer veren klasik kaynaklarda bu eserin adı pek zikredilmemektedir. Daha ziyade sonraki dönemlerde yapılan çalışmalarda böyle bir eseri olduğu belirtilmiştir. Nitekim tespit edilebildiği kadarıyla tek nüsha olan Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Kemânkeş bölümünde 50 numarada 4a- 9b' de kayıtlı mecmuâda yer alan yazmada "Nev'î" mahlası açık bir şekilde görülmektedir.²⁶ Burada eserin adı *Ehâdîs-i Hazreti'n-Nebiyi'l Arabî an tercüme-i Nev'î Efendi* olarak geçmektedir. Mecmuânın kapağında ise *Tercüme-i Hadîs-i Şerîf manzum Nev'î Efendi* yazmaktadır. Dikkat çeken bir nokta da eserin başlığının bulunduğu yerdeki varakların yani ilk iki varığın Latîfî mahlasıyla meşhur Abdülâtîf Kastamonî'nin (ö. 990/1582) *Subhatü'l uşşâk* adlı yüz hadis çalışmasının çeşitli yerlerinden belli tasarruflarla alındığıdır.²⁷ Bu tasarrufların kim tarafından gerçekleştirildiği de belli değildir. Aynı şekilde ilk sayfanın kenarında yine 16. yüzyılda yaşayan Vardarlı Usûlî'nin (ö. 945/1538) eserinden bir hadis ve tercümesine yer verilmiştir.²⁸

Eserin yazılış tarihi olarak son sayfada ifade edildiği üzere 977/1564 yılı gösterilmiştir. Bu sayfada bulunan 1089/1678 yılı ise istinsah tarihi olarak yorumlanmıştır.²⁹ Müstensihin ismi meçhulse de Nev'î Efendi'nin bu eserini Gelibolu'daki Mesih Paşa Medresesi'nde müderrislik yaparken yazdığı belirtilmiştir.³⁰

B. Eserin Muhtevası

Nispeten genç yaşta yazdığı anlaşılan bu eserinde Nev'î ahlaka dair rivayetlere yer vermesiyle dikkat çeker. Mukaddimesinde verdiği bilgiler birikimine işaret etmesi nedeniyle önemlidir. Bu başlık altında eserin genel özellikleri ve hadislerin yer aldığı temel kaynaklara değinilecektir.

1. Genel Özellikler

²⁶ Karahan, *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis*, 181; Diriöz, "Nev'î", 89.

²⁷ Karahan, *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis*, 181. Karşılaştırma için bakınız, Ahmet Sevgi, "Lâtîfî ve "Subhatü'l-Uşşâk"ı", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1 (1992): 57, 58, 62, 63; Yıldırım, bu iki sayfadaki bazı kısımları Nev'î'ye nispetle aktarmıştır ki yukarıdaki bilgiler ışığında bunun doğru olmadığı açıktır. Bakınız, Yıldırım, *Osmanlı'da Kırk Hadis Çalışmaları* 1, 23.

²⁸ Nev'î, *Ehâdîs-i Hazreti'n-Nebiyi'l Arabî an terceme-i Nev'î Efendi*, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Kemânkeş, nr. 50, 4a.

²⁹ Karahan, *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis*, 181.

³⁰ Karahan, "Nev'î", 225; Diriöz, "Nev'î", 89.

Eser, giriş mahiyetinde Arapça mensur bir mukaddime ve dört bölüme ayrılmış kırk hadisten oluşmaktadır. Besmele, hamdele ve salvele ile mukaddimeye başlayan müellif, Hz. Peygamber'in görevlerine işaret eden ifadeler kullanmıştır. Ashâbın onun adına yalan üzere birleşmeyeceklerine dair hadise atıfla başlayıp bu konuda tâbiûnunun gayretine değinen Nev'î, kendisinin özellikle hadis alanındaki zayıflığına dikkat çeker ancak ahirette fakih ve âlim olarak diriltilmek niyetiyle bu tür bir eser yazmak istediğini belirtir.³¹

Kırk gün sabah vakitlerinde çalışarak eserini tamamladığını belirten müellif, Arapça eserlerin çoğunluğuna vurgu yaparak faydasının daha çok olacağını ve ezberinin kolaylaşacağını düşünerek hadisleri Türkçe nazma çektiğini ve dört bölüme ayırdığını ifade eder. Ayrıca kusurlu rivayetleri seçmediğini, meşhur ile mütevâtir olanlara yer verdiğini aktarır ve akabinde birinci bölüme geçerek mukaddimeyi sonlandırır.³²

Bu kısım Nev'î'nin söz konusu eseri hakkında bilgi vermesi yanında onun genel ilmî birikimine de değinmeyi gerektiren bazı ifadeleri içermektedir. Burada onun hadis alanındaki yetersizliğini ifade etmesi tevâzuunu yansıtmaya yönünde bir kullanım olabilir. Bir de bu kullanımı onun hadis alanında bilinen müstakil bir eseri olmayışını da göz önünde bulundurduğumuzda ifadenin gerçeklik payı olduğu yorumu akla gelebilir. Bu noktada Nev'î'nin diğer eserlerine bakmak onun hadis alanıyla ilgili birikimine dair önemli veriler sağlayacaktır. Burada bazı bilgilere işaret edilerek ayrıntısına girmeden onun hadis kültürüne temas etmekle yetinilecektir.

Çeşitli ilim ve fenler hakkında bilgi verdiği *Netâyicü'l fünûn* adlı eserinde garîbü'l-hadîse örnek olarak üç hadise yer vermiş ve bunların açıklamalarını yapmıştır. Ayrıca diğer ilimlerle ilgili açıklamalar yaparken zaman zaman hadisleri kullanmış, hadis kitaplarına atıflarda bulunmuştur.³³ Aynı şekilde divanında da bu tür atıflar görmek mümkündür.³⁴ Bir kasidesinde hadisin tefsiriyle ilgili bir meselede el-Cevherî (ö. 247/861) ve İbn Hacer el-

³¹ Nev'î, *Ehâdis-i Hazretî'n-Nebiyî'l Arabî an terceme-i Nev'î Efendi*, 4b-5a.

³² Nev'î, *Ehâdis-i Hazretî'n-Nebiyî'l Arabî an terceme-i Nev'î Efendi*, 5a.

³³ Nev'î Efendi, *İlimlerin Özü "Netâyic el-Fünûn"*, 70, 86, 87, 170, 260-261.

³⁴ Nev'î, *Divân*, s. 33, 47; Ayrıca bakınız, Reyhan Keleş, *Divan Şiirinde Âyet ve Hadis İktibasları*, (İstanbul: Kitabevi, 2016), 374, 393.

Askalânî'ye (ö. 852/1449) atıfta bulunmaktadır.³⁵ Nev'î'nin hadis birikimini yansıtacak diğer bir durum ise Sadrazam Sinan Paşa'nın (ö. 1004/1596) "şair ehl-i ilm olmaz." ifadesi üzerine Nev'î'nin kaleme aldığı mektupta görülmektedir. Müellif ayet ve hadislerden deliller getirerek adeta şair ve şair savunusu yapmaktadır.³⁶

Nüshanın bazı özellikleri hakkında bilgilendirme yapılacak olursa bunların eserdeki bazı rivayetlerin başına *hadis* ifadesinin konulduğu ancak bunun yaygın bir kullanım olmadığı belirtilebilir. Bazı hadislerin kırmızı mürekkeple yazıldığı ve hadisler manzum birer kıt'a halinde tercüme edildiği görülmektedir.³⁷

Bazı hadislerden sonra "sadaka", "sadaka Rasûlullah" veya "sadaka Rasûlullah ve suddika" ifadelerine yer verilmiştir. Sahabe adı geçtiğinde radiyallahü anh ifadesi açık bir şekilde yazılırken salavâtta kısaltma kullanılmıştır. Rivayetlerde isnad kullanılmamakla birlikte bazen sahâbî râvîlerin isimleri verilmiştir.³⁸

Yapılan manzum tercümelerin çoğu anlamı karşılama bakımından kıt'anın tümüne yayılırken, zaman zaman müellif birkaç mısradan anlamı karşılamış diğer mısralarda kısmî izahlara başvurmuştur.

Bu tür eserlerde genellikle kısa ve özlü rivayetler tercih edilmektedir. Bunun yanı sıra uzun bir rivayetin sadece değinilmek istenilen kısmına da yer verilebilmektedir. Böyle durumlarda değerlendirme yapılırken rivayetin tamamını göz önünde bulundurmanın daha isabetli yorum yapmaya imkân vereceği belirtilmelidir.

2. Eserde Yer Verilen Hadisler ve Kaynakları

Kırk hadis edebiyatına dair yazılan eserlerde çeşitli hadislerden seçmeler yapılabildiği gibi belli konulara özel olarak da kaleme alınan çalışmalar mevcuttur. Nev'î'nin eseri ise ahlakî rivayetleri kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Bununla beraber müellif mukaddimesinde de belirttiği gibi dört başlı-

³⁵ Nev'î, *Divân*, s. 40; İbrahim Çetin Derdiyok, "Nev'î'nin Gül-i Sad-berg'i", *Türk Kültürü Aylık Dergi* 449 (Eylül 2000): 530.

³⁶ Nev'îzâde Atâyî, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2: 1147-1150; Ayrıca bakınız, Tunca Kortantamer, "Nev'î Efendi'nin Sadrazam Sinan Paşa'ya Ders Veren Bir Mektubu", *Osmanlı Araştırmaları XI*, (İstanbul: 1991), 215-228.

³⁷ Karahan, *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis*, 182.

³⁸ Karşılaştırmız, Yıldırım, *Osmanlı'da Kırk Hadis Çalışmaları 1*, 119; Yıldız, "İslâmî İlimler, Divan Edebiyatı ve Tasavvuf Geleneğindeki Yerile Tarihten Günümüze Popüler Hadis Kitapları: Kırk Hadisler", 428.

ğa ayırarak farklı başlıklara dair hadislere de yer vermiştir. Birinci bölüm "Hikmet ve Öğütler", ikinci bölüm "Tevâzu ve Muhabbet", üçüncü bölüm "Sıdk ve Sadaka", dördüncü bölüm ise "Çeşitli Konular" başlığını taşımaktadır.

Rivayetlerin çoğu muteber hadis kaynaklarında zikredilmektedir. Kırk hadis çalışmalarının farklı alanlardaki yerine değinilen bir makalede bu konuya dair ülkemizde ilk çalışma yapanlardan Abdulkadir Karahan'a atıfla eserlerinde çok sayıda mevzu rivayete yer veren müellifler arasında Emir Muhaddis Mukaddes ve Abdülmecîd b. Nasûh ile birlikte Nev'î'ye de yer verildiği belirtilmektedir.³⁹ Ancak işaret edilen sayfalara bakıldığında böyle bir bilgiye rastlanılamamıştır. Ayrıca aşağıda hazırlanan tabloda görüleceği üzere Nev'î Yahya'yı bu şekilde nitelendirmenin yanlış olacağı ifade edilebilir.

BİRİNCİ BÖLÜM: HİKMET VE ÖĞÜT	
"O sûre el-Hamdü-lillahi Rabbi'l âlemdir ki tekrar okunan yedi ayet ve bana verilen Kur'an-ı Azîm'dir."	Buhârî, Tefsîr 1; Fedâilü'l-Kur'an 9; Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'an 1
"Sizden her bir kişinin ateşten yâhud cennetten olan oturağı muhakkak yazılmıştır. Dediler ki Allah'ın bu takdine dayanmayalım mı? Çalışın. Herkes kendisi için yaratılmış olana ulaşacaktır. Cennetlik olanlar, saadet(e götüren) amelde (muvaftak) olacaktır. Şekâvet ehli olanlar da şekâvet(e götüren) amelde (muvaftak) olacaktır."	Buhârî, Tefsîr 3, 5; Cenâiz 83, Edeb 120, Kader 4, Tevhîd 54; Müslim, Kader 6; Tirmizî, Kader 3; Tefsir 80; Ebu Dâvud, Sünnet 7

³⁹ Yıldız, "İslâmî İlimler, Divan Edebiyatı ve Tasavvuf Geleneğindeki Yeriyle Tarihten Günümüze Popüler Hadis Kitapları: Kırk Hadisler", 427, 109. Dipnot.

<p>“Dünya tatlı, göz kamaştırıcı ve çekicidir. Allah onu sizin kullanmanıza verecek ve nasıl davranacağınıza bakacaktır.”</p>	<p>Müslim, Zikir 99; Tirmizî, Fiten 26; İbn Mâce, Fiten 19</p>
<p>“Kalbinde hardal tanesi kadar kibir bulunan hiçbir kimse cennete giremez. Yâ Rasûlallâh! İnsan elbisesinin, ayakkabısının güzel olmasını istemez mi?” deyince, Rasûl-i Ekrem -sallâllâhu aleyhi ve sellem- şu karşılığı verdi: Şüphesiz ki Allâh güzeldir; güzelliği sever. Kibir (ise nîmetleri kendinden bilerek) hakkı inkâr etmek ve insanları küçük görmektir.”</p>	<p>Müslim, İmân 147; Tirmizî, Birr 61</p>
<p>“Cennete kalpleri kuş kalbi gibi olan kimseler girecektir.”</p>	<p>Müslim, Cennet 27</p>
<p>“Cennetin etrafı nefsin hoşuna gitmeyen şeylerle, cehennemin etrafı da şehvi arzularla (hoşa giden şeylerle) çevrilmiştir.”</p>	<p>Müslim, Cennet 1; Tirmizî, Cennet 21</p>
<p>“Temizliğe devam et ki, rızıkına genişlik verilsin.”</p>	<p>Alâüddîn Ali el-Mütteki, <i>Kenzü'l-Ummâl</i>; XVI/ 128, Hadis No: 44154</p>
<p>“Üç kişi vardır, kıyamet günü Allah Teâla hazretleri onlara konuşmaz, nazar etmez, günahlardan da arındırmaz, onlara elim bir azab vardır: Yalan söyleyen devlet reisi, zina eden yaşlı, kibirlenen fakir.”</p>	<p>Müslim, İmân 172</p>
<p>“Gerçekten ağaçlardan bir ağaç vardır ki yaprağı düşmez. Bu ağaç Müslüman'ın misâlidir.”</p>	<p>Buhârî, İlm 4; Müslim, Sıfatü'l-kıyâme 63</p>

<p>“Rasûlullah Hassan b. Sâbit'e, hiç şüphe yok ki, sen, Allah ve Rasûlü'nü savunduğun sürece, Cibril seni desteklemeye devam edecektir.”</p>	<p>Müslim, Fezâilü's-sahâbe 157</p>
---	-------------------------------------

İKİNCİ BÖLÜM: TEVÂZU ve MUHABBET

<h2>İKİNCİ BÖLÜM: TEVÂZU ve MUHABBET</h2>	
<p>“Çok secde etmeye bak! Zira senin Allah için yaptığın her secde karşılığında Allah seni bir derece yükseltir ve bir hatâni siler.”</p>	<p>Müslim, Salât 225; Tirmizî, Salât 170</p>
<p>“Mü'minler birbirlerini sevmekte, birbirlerine acımakta bir vücuda benzerler. Vücudun bir uzvu hasta olduğu zaman, diğer uzuvlar da bu sebeple uykusuzluğa ve ateşli hastalığa tutulurlar.”</p>	<p>Buhârî, Edeb 27; Müslim, Birr 66</p>
<p>“Allah, her işte yumuşaklıkla (muamele edilmesini) sever.”</p>	<p>Buhârî, Edeb 35; Müslim, Selâm 10</p>
<p>“Kuvvetli kimse, güreşte (rakibini) yenen değil, öfkelendiği zaman nefsinin yenen kimsedir.”</p>	<p>Buhârî, Edeb 76; Müslim, Birr 106-107; Ebu Dâvûd, Edeb 3</p>
<p>“Kendinizi temize çıkarmaya (çalışmayın), Allah Teâla içinizdeki iyilik sahiplerini en iyi bilendir.”</p>	<p>Müslim, Âdâb 19; Ebu Dâvud, Edeb 70</p>

“Sizden aşağıdakilere bakın, üstünüzde olanlara bakmayın.”	Müslim, Zühd 9
“Aranızda selamı yayın.”	Müslim, İman 93-94; Tirmizî, İsti’zân 1
“Bir Müslüman’ın, din kardeşine üç günün üstünde küs durması helâl değildir.”	Buhârî, Edeb 62, İsti’zân 9; Müslim, Birr 23, 25, 26
“Sabır, musibetin ilk anıdadır.”	Buhârî, Cenâiz 32, 43; Ahkâm 11; Müslim, Cenâiz 14-15; Tirmizî, Cenâiz 13; Ebû Dâvûd, Cenâiz 27
“Mü’min’in işine şaşılır. Zira onun bütün işleri hayırdır ve bu sadece mümine özgüdür. Kendisine bir nimet nasip olursa şükreder, bu onun için hayır olur, bir zarar isabet ederse sabreder, bu da onu için hayır olur.”	Müslim, Zühd ve Rekâik 64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SIDK ve SADAKA

“Sadaka vermekle mal azalmaz, kişi affetmekle Allah ancak (affeden kişinin) ömrünü arttırır.”	Kaynaklarda “ömür” ifadesi yerine “iz-zet” ifadesi geçmektedir. Bakınız: Müslim, Birr 69
---	--

“En sâdık rüyalar seher vakitlerinde görülenlerdir.”	Tirmizi, Rû'yâ 3
“Sadaka delildir.”	Müslim, Tahâret 1; Tirmizî, Daavât 91
“Kişiyi her duyduğunu aktarması yalan olarak yeter.”	Müslim, Mukaddime 5; Ebu Dâvûd, Edeb 87
“İmân, Süreyya yızında dahi olsa Fars ve Rumlar ona ulaşır.”	Buhârî, Tefsîr 62, Müslim, Fezâilü's-sahâbe 230, 231 (Rûm ifadesi yer almamaktadır.)
“İnsanların arasını düzeltmek maksadıyla birinden ötekine uygun sözler taşıyan (veya hayırlı konuşan) yalancı sayılmaz.”	Buhârî, Sulh 2; Müslim, Birr 101; Tirmizî, Birr 26; Ebû Dâvûd, Edeb 24
“Allah, hayrını dilediği kişiyi sıkıntıya sokar.”	Buhârî, Merdâ 1
“Şefaât edin, ecir kazanın.”	Buhârî, Zekât 21, Edeb 36, 37, Tevhîd 31; Tirmizî, İlm 14; Ebu Dâvûd, Edeb 125
“Kim, rızkının genişletilmesini, ecelinin uzatılmasını isterse sıla-i rahim yapsın.”	Buhârî, Edeb 12

“Acele etmedikçe duanız kabul edilir.”	Buhârî, Deavât 22; Müslim, Zikir 90, 91; Tirmizî, Daavât 12; Ebu Dâvûd, Vitir 356
--	---

**DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: ÇEŞİTLİ KONULAR (EL-FEVÂ'İD VE'L
'AVÂ'İD)**

“Kolaylaştırın, zorlaştırmayın, teskin edin, nefret ettirmeyin.”	Buhârî, Edeb 80; Müslim, Cihâd ve Siyer 8
“Gerçek zenginlik, mal çokluğu değil, gönül tokluğudur.”	Buhârî, Rikak 15; Müslim, Zekât 130; Tirmizî, Zühd 40; İbn Mâce, Zühd 9
“Allah, Peygamber'e Kur'an'ı teğanni ettiğine mukabil verdiği mükâfatı başka hiçbir şeye vermemiştir.”	Buhârî, Fedâilül-Kurân 19; Müslim, Salatü'l-mûsafirîn 232
“Mü'min bir delikten iki defa ısırılmaz.”	Buhârî, Edeb 83; Müslim, Zühd 63
“İnsan malım malım derdurur. Malından tükettiğinden, giyip eskittiğinden ve sadaka verip önden gönderdiğinden başka sana bir şey var mı?”	Müslim, Zühd 3-4

“Dünya da garip veya yolcu gibi ol. Kendini kabir ehlinden say.”	Tirmizî, Zühd 25, İlk cümlelerin yer aldığı kısım için bakınız, Buhârî, Rikâk 3
“Tevbe için batıda genişliği yetmiş yıllık mesafede bulunan bir kapı vardır. Güneş batıdan doğmadıkça bu kapı kapanmaz”	Tirmizî, Daavât 103
“Uğursuzluk kadında, atta ve evdedir.”	Buhârî, Cihâd 47, Nikâh 17; Müslim, Selâm 119
“Çörek otunda ölüm dışında her derdin şifası vardır.”	Buhârî, Tıbb 7; Müslim, Selâm 89; Tirmizî, Tıbb 5
“Sirke ne güzel katıktır.”	Müslim, Eşribe 164-169; Tirmizî, Et'ime 35; Ebû Dâvûd, Et'ime 39; İbn Mâce, Et'ime 33

IV. Ehâdisü Hazreti'n Nebiyyi'l Arabî an Tercüme-i Nev'î Efendi⁴⁰

Etti Hâlik bizi bi-hamdillah
Kâili lâ ilâhe illallah
Şâkir isen bu ni'mete şükret

⁴⁰ Başlıktan mukaddimeye kadar olan kısmın, Latifî'nin (v. 990/ 1582) *Subhatü'l uşşâk* adlı eserinin çeşitli yerlerinden belli tasarruflarla alındığı anlaşılmaktadır. Yazmada Nev'î'nin eserinin başlığını taşıdığı için burada yer vermiş bulunmaktayız. Ayrıca ilk sayfanın kenarında 16. yüzyılda yaşayan Vardarlı Usûlî'nin (v. 945/ 1538) eserinden bir hadis ve tercümesine yer verilmiştir.

Terceme-i Usûlî

يغفر الشهيد الا الدين الحديث

Deynden gayrı şehidin her günahı affolur, Kimsenin hakkın koma boynunda var eyle eda
Hakk ile kul ortasındağı günah hep affolur, Lik Hakk'ı abd olucak mağfiret kılmaz Hüda, Nev'î, *Ehâdis-i Hazreti'n-Nebiyyi'l Arabî an terceme-i Nev'î Efendi*, 4a.

Kâdir oldukça Kâdir'i zikret
 Her kime kim 'inâyet ede Hudâ
 Buldu ânın hidâyetiyle hüdâ
 Kîme tevîki eyledi ise refîk
 Buldu dergâh-ı Hakk'a gurre-i tarîk
 Olmasa ger 'inâyet-i hem-râh
 Kim bulurdu cenâb-ı izzete râh
 Ey nice zann îden özün ma'bûd
 Uyanub buldu kendini merdûd
 Ya irâdetle red ola yâ kabul
 Yigrek oldur ümîdî kesmeye kûl
 Umarım kim 'inâyet etmiş olâ
 Rûz-ı evvel hidâyet etmiş olâ
 Ey yemm-i rahmetin yemm-i ğufrân
 Katresin kıl bu âsiye ihsân
 Tâ ki bildik seni Kerîm u Gafûr
 Keremin eyledi bizi mağrur
 Keremin mücrime penâh oldu
 Lütfun arada 'uzr-ı hâh oldu
 Sensin ol mertebe-i Kerîm ü Rahîm
 Korkarım hâlî kıla nâr-ı cahîm
 Şükür ol Hâdî hidâyet bahş
 Bize verdi peyember-i meh-veş
 Ol nûru, nûr-ı cemâl-i halka delil
 Ânın ile göründü Hakk'a sebîl
 Bâis- i âferiniş-i dû-cihân
 Sebeb-i rahmet-i zemîn ü zemân
 Hazret-i Mustafa habîb-i Hüdâ,
 Ümmetîyçün çoğ eyler idi bükâ
 Kayırırdı husus-i ümmeti ol,
 Gösterirdi cenâb-ı hazretine yol
 Her dem ilhâm-ı Hakkla o fasîh
 Buyurdu nîçe hadîs-i melîh
 Ümmetî tâdmûdan ola halâs bula
 Cennet içinde kadr-i havâs

Ol Rasûl-i Emîn-i Sâdık va'd-i
 Bir hadisinde eylemiş bunu ahd
 Kırk dâne hadîs eden ezber eyleye
 Menzil-i cinâna güzer
 Şühedâ ile haşr ola yârın,
 Görmeye ol cehennem nârın
 Fukahâ zümresinde yaza ilah
 Ol kula rahmet eyleye Allah
 Her bu va'de ola tâlib
 Olur âna şefâatim vâcib
 Bu kelâmı çün istima' ettim
 Ferahımdan durup sema' ettim
 Dil-ü cânın buldu sevdâsını
 Cem' ola tâ mübârek enfâsını
 Aradım halk içünden ehemm olanı
 Bileler ki şehd ü sem olanı
 Kırkdır cem' ettim
 Dil nârına ânı şem' ettim
 Nicedir belki şeb-cerağ-ı münîr,
 Nûrbaş olmada kamer-i tenvir
 Her kime bu nûr ola Hâdî
 Fakru tevfiği ile refik ola ol
 Bulur âhir-i hayât âbına yol
 Derd-i dil-i hastaya devâ yazdım
 Bast-ı kânûn idûb şifâ yazdım
 Olmayıbdı eğer rasûl ü kitâb
 Kim bilirdi nedir hata vü savâb
 Şive-i şî'ri etmedim çendân
 Tâ ki her kime edibte iz'ân
 Vâdih u rûşen eyleyûb tahrîr
 Türkî nazımla eyleyib tefsir
 Behre-mend ola tâ ki mü'minler
 Sebeb-i rahmet eyleye
 Dâver Kanı iksir-i devlete tâlib
 Kîmyâ-y-ı sa'âdete râğıb

İllet-i nakd-ı cân bununla gider
Kîmyâdır ki kalbi hâlis eder mürde
Diller bulur bu sözle hayât
Dem-i 'İsa'yla nitekim emvât
Dilki yok safâsı mürdedin ol
Zinde eyler ânı kelâm-ı rasûl
Bi-ismihî sübhânehü ve teâlâ ve tekaddes

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله موجد الحديث و القويم و مجدد احكام الشرع القويم بحكم آيات كتابة الكريم الذي جعل اصول شرايعه مجملا و مفسرا و قدر لما خلق له ميسرا والصلاة علي محمد المبعوث بمنطوق الكلام والدلالة واقتضاء النص والاشارة فارق الحق من الباطل باشارة بيانه شاق القمر باشارة بنانه و علي اله و اصحابه الذين لا يتوهم تواطؤهم علي الكذب من المحدثين و المتشبهين اذ يال معرفتهم من التابعين المجاهدين

فيقول العبد الداعي الحقير الشهير بنوعي باني مع فتور نظري و قصور مستحضري خصوصا في فن الحديث و هو كالنبات الاثيث اردت اذا حفظ واحصى اربعين حديثا من احاديث المصطفى ع م ما تجدد الحوادث و تبلى راجيا ان ابعث يوم القيامة فقيها عالما بين الانام فلما حصلت هذه الامنية قبل ما اصابتي محالب المنية اكملت الدين بحفظها المتين كما يحصل كمال النفس بالاربعين حتى تدرج نورها في صدري نور الاصبح كما تخمر طينته ادم باربعين صباح ترجمت معانيها بنظم تركي انيق بحيث ما ترك فوايدها من سطوح و عميق لانه شروحه العربية اكثر من يحصى و اوفر من عديد الرمل والحصى ولما اتسق نظمهما القويم و تجلي وجهه في احسن تقويم رتبها علي اربعة اقسام لتيسر حفظها الايام و توسلت الى سُدّة باب معلم السلطان الاعظم و مقرب الحاقان المفخم الذي هذا العدل و الانصاف اثر اثار افاضة حكمة و قبس من انوار سراج فضله و رأفته نظم هو المولى فاعبد ان وقفت ببابه ففيه بضر العالمين منافع قامت شجرة ذاته مثمرة في بساتين قوله تعالى فاستقم

عصمت متشمر الذيل ومتعصما عما يصم و هو في العدل كنار علي علم وفي رفع كسر المظالم لا ينصرف عن المنهج الاسلام ثبت فضله بالمتواتر و المشهور جل قدره عن طعن الاباطيل باقاويل الجمهور وهو عطاء الله تعالى لعباده دام عطشاه بثبات حياته وامتداده

القسم الاول في الحكمة و الموعدة

ابو سعيد رضي الله عنه الحمد لله رب العالمين هي سبع المثاني و القرآن العظيم الذي اوتيت

صدق رسول الله الحديث

Sûre-i Fâtiha kim seb'-i mesânîdir ol
Anda Hakk ma'nayı Kur'ân'ı muamma kıldı
Nokta-i bâsını hem besmele-i Fâtiha'nın
Merkez-i dâire-i 'âlemi kübrâ kıldı

حدیث اخر قال علي رضي الله عنه ما منكم من احد الا و قد كتب مقعده من النار و مقعده
من الجنة فقالوا افلا نتكل علي اعمالنا فقال اعملو⁴¹ فكل ميسر لما خلق له اما من كان من اهل
السعادة فيصير بعمل السعادة و اما من كان من اهل الشقاوة فيصير بعمل الشقاوة صدق رسول الله و
صدق

Levh-i mahfûzki ahkâm-ı kazâ sebt olûnub
Yazdılar defter-i imkâna tefâsîl-i kader
Ne sa'îd üzre konur şîn-ı şekâdan nokta
Ne şakî sîn-i sa'âdetle bulur süver-i zafer
'Amel-i hayr velâkin 'ilm-i ehl-i necât
Sifât-ı şerr u şekâvet eser-i ehl-i sakar
Kâsib-i hayr olur anlar ki Hüdâ yazdı sa'îd
Ânı kim ehl-i şekâ yazdı olur tâlib-i şerr

حدیث قال أبو سعيد رضي الله عنه : إن الدنيا حلوة خضرة وأن الله مستخلفكم فيها فانظرو
كيف تعملون صدق رسول الله و صدق حبيب الله

Bâğ-ı dünyaya ki Hakk-ı zîb u tarâbverdi
Mâlik etti sizi ol mülke kılıp istihlâf
Nâzır oldu yine nergis gibi ef'âlinize
Doğrulup servi gibi etmeyesiz tâ ki hılâf

لا يدخل الجنة من كان في قلبه مثقال ذرة من كبر فقال رجل الرجل يجب أن يكون ثوبه حسنا
ونعله حسنا قال إن الله جميل يحب الجمال أكبر⁴² نظر⁴³ الحق و غمط الناس
İncedir yolu cinânın ulûluk sığmaz âna

⁴¹ " " düşmüş.

⁴² "الكبر"

⁴³ Hadiste بطر olarak geçiyor.

Zerrece kibriyle sen umma hidâyet eserin
 Eylemez lîk zarar tîb-i beden zîb ü libâs
 Kılma tek hakkı koyub halka hakâret nazarın
 Hakk cemîl oldığıçün sevdi cemâl ehlini çün

يدخل الجنة أقوام أفندتم مثل مثل⁴⁴ أفندة الطير

Uçmağa dâhil olur şol kişiler kim kalbi
 Kalb-i mürgâne müşâbih ola rif'atde hemân
 Nakd-i kalb-i esenin olur berî nîrân-ı cahîm
 Nîtekim kalb-i selîm ehline Firdevs mekân

حجبت الجنة بالمكاره و حجبت النار بالشهوات⁴⁵

Eyleyûb cennete Hakk hâr-ı 'ibâdâtı harâm
 Ateşin çevresini lezzet-i şhevât etti.
 Hem dem hâr olanı mahrem-i gülzâr kılûb
 Şhevât ehline nâriyle mükâfât etti

دم على الطهارة يوسع عليك الرزق

Muttasıl-ı âb-ı vudû birle tenin pâk eyle
 Gönül 'ayinesin aç mazhâr-ı idrâk eyle
 Kâil-i feyz-i kerâmât ede gör kendini tek
 İrişdir cümle nefsini bî pâk eyle

ثلاثة لا يكلمهم الله ولا ينظر إليهم يوم القيامة ولا يزكهم وهم عذاب أليم ملك كذاب و شيخ

ران⁴⁶ و عالم⁴⁷ متكبر⁴⁸

Fukara kizb edecek havf u recâda bir sebebi
 İhtiyâc olmacak cinnet-i cibilletden olur
 Pîr-i fânî zinâ kubh-ı nehâdandır

⁴⁴ Hadiste مثل olarak geçiyor.

⁴⁵ İfadelerde öncelik sonralık farkı bulunmaktadır.

⁴⁶ Hadis metninde ران olarak geçiyor.

⁴⁷ Rivayetlerde عائل olarak geçmektedir. Tercüme kısmına bakıldığında da bu şekilde olmasının daha isabetli olacağı görülebilir.

⁴⁸ "مستكبر"

Ger cîvân etse ânı kesret-i şehvetten olur
Hilkati saltanat üzredir ululansa gedâ
Kibrî yâkılsa ganî, gaflet devletinden olur.
Ehl-i özrûn günahın avf ede câiz âna Hüdâ
Şu ki değil ehl-i şekâvetden olur.

الحديث قال النبي ع م إن من الشجرة⁴⁹ لا يسقط ورقها وإنما مثل المسلم

Serv-âzade şebîh oldu vücûd-i Müslim
Ki zarar kılmaz âna sarsar-ı vesvâs-ı racîm
Nitekim servin olur sayf u şitâ dalı medîd
Mü'minin zıll-i imânı kılûr feyz-i amîm

إن روح القدس لا يزال يؤيدك ما نافخت عن الله ورسوله قاله لحسان بن ثابت

Sühan-ı nefer gibi mâye-i gurret mi olur
Sühanın vâfına hiç hadla gayet mi olur
Sühan ehlîne mu'allim ola Cibrîl-i Emîn
Hîc Sühan-ı fehim olana böyle sa'âdet mi olûr

القسم الثاني في التواضع و المحبة

ثوبان رضي الله عنه عليك بكثرة السجود لله فانك لن يسجد سجدة الا رفعك الله بها درجة او

خط⁵⁰ بما عنك خطيئة

Sebeb-i rif'at olur bendeye iksâr-ı sücûd
Kim olur fi'li tevâzu'da sa'âdet hâsıl
Servi kıldığıçün kadrini gör tûbânın
Kaldı ser ü keş güle serv-i sehy yâdır gül

الحديث مثل المؤمنين في توادهم و تراحمهم كمثل الجسد الواحد إذا اشتكى بعضه تداعى سائرہ

بالسهر والحمى صدق

Biri birine muhabbetde hemân mü'minler

⁴⁹ Hadiste شجرة olarak geçiyor.

⁵⁰ Rivayetlerde خط olarak geçiyor.

Cism-i vâhid gibidir kim ikilidir gâri
Nâgihân uzvunun irse birisine afet
Elemi sâirine rif'ate olur sârî

ان الله يحب الرفق في الامر كله

Cümle eşyâda Hudâ rifkı sever dedi rasûl
Rıfk idûb her kişiye olunca firkati hak
Fakr odu kalbini halis kuluna dervişin
Mukâvemetmi olur âna sadıkiyla adüvv

ليس الشديد بالصرعة انما الشديد الذي يملك نفسه عند الغضب

Zor yazûya hünerdir deyü mağrûr olma
Hüner olurdur ki elinden gele ihsân eyle
Pehlûvânlık âna dirler ki gazab vaktinde
Kişi nefsini basûb îde tevâzu'la sücûd

لا تزكوا انفسكم الله أعلم بأهل البر منكم

Addîdûb hüsn-i kemâlâtını mağrûr olma
Mihekk-i tecribede zâhir olur 'ayb-ı kadîm
Kişide emr-i hafîdir sıfat birru fücür
Yine her bir kulunun hâline Allahü 'Alîm

انظروا إلى من أسفل منكم ولا تنظروا إلى من هو فوقكم صدق رسول الله

Yücelip şâh-ı emel irmese maksuda elûn
Muttasıl nefsini kesr-i ümit kılûb ednây-a nazar
Pîr ider çeşm-i ümidini 'ayân-ı hasret
Her ki nergis sıfat eyler gözî a'laya nazar

افشوا السلام بينكم

Mü'min olmâzsanûz olmâz size revâ cennet
Mü'min olmâğda mü'minleri sevmek lâzım
Lîsandır vâsitâ-i mihr-i muhabbet dîrsen
Müslime izzet ile virâ selâmı

لا يحل لامرء ان يهجر اخاه فوق ثلاث

‘Ârif-i hikmet olan gayra ‘adâvet kılmaz
‘Arz-ı nefse terk etme birâderlerûni
Ateş-i kîne revâ görmeyûb sârulğa
İki üç günde Müslümân îde küfr-i kâfirini

الصبر عند الصدمة الاولى

Gerçi kim cümle meşakkatde sabr ihsân olur
Sabrını sabr-ı cemîl etmeğe sa’y eyle hemân
İbtidâsında gerek sabr cefânın yuhsa
Vecâ-‘ı tahammül sâkin olan zahmete tahammül âsân

عجبا لامرء المؤمن ان امره كله خير و ليس ذالك الا للمؤمن ان اصابه شر⁵¹ شكر فكان خيرا

له وإن أصا ضر⁵² صبر فكان خيرا له صدق رسول الله

Ne ‘aceb hâleti var Mü’min râhıninkim
Görinür âna Hüdâdan gelenin cümlesi hayr
Zarara sabr kılûr menfe’ate şükür eyler
Gül görûb hârda külhanda kılûr gülşeni seyr

القسم الثالث في الصدق و الصدقة

ام سلمة رضي الله عنها ما نقص مال من صدقة ولا عفا رجل عن مظلمة إلا زاد الله بها عمرا⁵³

صدق رسول الله ع م

‘Avf iden mazlume-i ‘izîn efzûn eyler
İntikâm idenim deyû gönül olma melül
Sadaka mâlı ver, kesir kılûr ömri ziyâd
Ne gam ol kesre ki âhir bûlasın fethe vusûl

⁵¹ “أصابته سراء”

⁵² “أصابته ضراء”

⁵³ Kaynaklarda عزا olarak geçmektedir. Örnek olarak bakınız: Müslim, Birr, 69

اصدق المنامات ما رى في السحر

Subh-dem vâkı' olan vâkı'alar sâdık olur
 Haber-i sıdk ile sabittir olunmaz inkâr
 Sıfât-ı nûr sadâkatmi değil nûr-ı seher
 Eser- i zulmet lezeb oldûği gibi şeb-i târ

الصدقة برهان

Da'vayı sıdka hulûs eylersin kıl sadaka
 Sana burhân ola dünyâda hem 'ukbâda
 Kişi kim vüs'atle kâdir ola dünyâda
 Sadaka gibi güzel nesne mi vâr dünyâda

كفى بالمرء كذبا ان يحدث بكل ما سمع

Kizible muttasıf olmağa yeter sâna bu hâl
 Her işitdügünü ellere ihbâr îdesin
 Güft ü gû terkini över göricek örtesin tâ kim
 Dilünü şem'î sıfat mazhar envâr îdesin

لو كان الايمان معلقا بالثريا لنا له اصحاب فارس و الروم

Hazret-i muhbir-i sâdık buyûrur ashâbına
 Eğer olsaydı Süreyyâ'da mu'allak iman
 İrişdi âna Rûm ehli ve ebnâ-i 'acem
 Şeref-i Farsa delîl olmağa besdir bû hemân

ليس بكذاب من اصلح بين اثنين فقال خيرا و نهي خيرا

Buyûrdi muhbir-i sâdık ki değildir kezzâb
 Şu kim iki kişi mâ beynini ıslâh îder ol
 Suhan-ı kizble kılssa mazlûmı halâs
 Dîni kufuldür cennete miftâh ider ol

من يريد الله به خيرا يصيب منه

Hakk Teala kime buğz itse verir râhat-ı mâl
 Sevdüğün derdü musibetde giriftâr eyler
 Dilemez şirket-i sultân ğayûr oldığiçün

Kûlun aġyâra mukâbil göricek 'âr eyler

اشفعوا توجروا

Yâd idûb 'âlem-i belâda olan ülfetin
Sizden alçakları zilletde koman şefkat idin
Oh demek hîni musibetde eha müşfik olun
Fukarâya nazarı vâsıta-i rahmet idin

من سره ان يبسط له في رزقه و ينسا في اثره فليصل رحمه

Dilersen ni'am-i rızıkla mesrur olasın
Îrüşûb vüs'î ma'îşet vire ömr-i tavil
Sıla-i rahim îde gör kat'ı mesâfât îde gör
Muvâsıl ol devlet-i dâreyne bûlûb âhir cezîl

يستجاب لاحدكم ما لم يعجل

Sana i'tâ-i vücûd iden ider lutfiyle cûd
Nâ ümîd olma sakîn nevâlinden ânun
Kişi ta'cil-i murâd île verir nefesine melâl
Eseri irmez kadre lîk melâlinden ânun

القسم الرابع في الفوائد و العوائد

انس رضي الله عنه يسروا ولا تعسروا واسكنوا ولا تنفروا

Size düşvâr olanı dirsenüz âsân ide Hakk
Hal idûb 'ukdeleri müşkil âsân eylen
'Amel-i hayr iki 'âlemde bûdur câzim olun
Müteharrik göricek fitne-i iskân eylen

ليس الغنى عن كثرت العرض انما الغنى غنى النفس

Âdeme sanma gına kesret-i emlâk iledir
Gözü doymaz kişinin doymıyacak gönl-i gözi
Dilûni mazhar-ı iksir-i me'arif kıla gör
Bulmaya senden iki dirhem ü dînâr yüzü

ما اذن الله لشيء كاذنه لنبي به بغنى⁵⁴ بالقران بجهر به

Nefse hûb vîrir ruha gıdâ nefesle safâ
Bâ husûs okuna ol savt ile Kur'an-ı 'Azîm
Sâmî'e cümle havâdan gelûr oldumda ğına
Oluna tâ ki teğanniyle ta'vîz-i racîm

المؤمن لا يلدع⁵⁵ من حجر مرتين

Biriyle kılsa isâbet sana bir cânibden
Öte câniblere 'azm et öte cânîb berîdir.
Hîc ikisiyle bir akil olan bir elden
Nâgihân ğâfil olûb yirse ne aceb biridir.

يقولون ابن ادم مالي مالي و هلا لك من مالك الا ما ملكت فافيت او لبست فابليت او

تصدقت فامضيت صدق

Sevînûb kendûniğe eyleme mâlı nisbet
Ma'na-yı nefydir suret-i malında mâl
Mâl odur kim yeyûb îcdûk giyûb eskitdük
Yâ tasadduk kılûb ettik ânı hayru'l a'mel

كن في الدنيا كانك غريب او عابر سبيل و عد نفسك من اصحاب القبور

Dâr-ı dünyâyı gönül cây-ı ikâmet sanma
Bû ribât içre konan kalsa gün cümle 'ubûr
'Ârif ol nefsini ölmezden ön öldir tâ kim
Göricek hâlini rüşd eyleye erbâb-ı kubûr

ان للتوبة بابا عرضه مسيرة سبعين سنة و انه لا يغلق حتى تطلع الشمس من مغربها

Der tûbe ne kutlu kabûdur girene
Ki hazer itmez âna dâhil olanı hâcibinden
Subh-ı sâdıklar ola korkum odur ğaflet edûb

⁵⁴ "یتغنی"

⁵⁵ "لدع"

Gözün açılmaya gün doğmayacak mağribden

الشوم في المرآة و الفرس و الدار

Zin-i şümiyle cihânda zîn ü şevi olma sakîn
Fürs-ı şüme binûb eyleme âfâka sefer
Şû'm olan menzili mesken etme özge
Bû içinden dahi var mümkün ise eyle hazer

في الحبة السوداء شفاء لكل داء الا السام

Dîdi her derde devâ habbe-i sevdâyı rasûl
Maraz-ı mevt ola illâ ki meğer kılmaya sûd
Kuvvet idûb nefsine hıfz eyle sevâd-ı bedenin
Ki bûdur tıbb-ı Nebî kâfir olur bunda cühûd

نعم الادم الخال

Kişi isterseki olmaya mizâcında halel
Eylesün et'amdan hall-i Mustafa ğidâ
Ham mı onun eyler tasfiye-i bâtın îdûb
Zerrece kalmadı tabağında keder bûldi safâ

اللهم يا دائم الفضل والبقا لك الابتداء و اليسك الانتهاء هو الول⁵⁶ و الاخر والظاهر والباطن

وهو بكل شئى عليم صوررسيك بو نظمى ترتيبى نه زمانده بولبدر اتمام اربعون ايله لفظ ترجمك نظمه

تاريخ اولوردر في تمام 1089

سنة 977

⁵⁶ "الاول"

Sonuç

Telifine erken dönemden itibaren başlanan kırk hadis edebiyatı şekil ve muhteva çeşitliliğiyle zenginleşerek devam etmiştir. Kırk hadis türü eser yazımı Osmanlı döneminde de âlimler ve edipler arasında rağbet gören alanlardan biri olmuştur. Özellikle konu seçimi ve manzum çeviriler literatür açısından dikkat çekici bir özelliğe sahiptir.

Osmanlı'da 16.yüzyılda yaşamış olan Nev'î de kırk hadis literatürüne neşrini yaptığımız bu eseriyle katkıda bulunmuştur. Rivayetlerin çoğunun ilk dönem klasik hadis külliyyatından seçilmesi dikkat çekici bir durumdur. Eserdeki otuz dokuz rivayetin aslı Kütüb-i Sitte'nin en az birinde yer almaktadır. Bu özelliği onun hakkında yapılan yanlış yorumları nakzetme adına önemlidir.

Bu çalışmada daha ziyade eserin genel özelliklerine ve hadislerin geçtiği temel kaynaklara işaret etmekle yetinilmiştir. Bu gibi eserlerin disiplinlerarası bir yaklaşımla değerlendirilmesi müellifi ve dönemini anlama adına önemli veriler sunabilir. Nev'î'nin bu eserinin edebî ve sosyolojik yönden de incelenmesi eserin sağlayacağı faydayı arttırma adına güzel bir adım olacaktır.

Kaynakça

- Atâyî, Nev'îzâde. *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmileti's-Şakâik*. Editör: Derya Örs; Hazırlayan: Suat Donuk. 2. cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017.
- el-Bağdâdî, İsmâil Pâsâ. *Hediyetü'l ârifîn esmâü'l müellifin ve âsâru'l musannifin*. 2 cilt. Beyrût: Dâru İhyâ'it-Türâsî'l Arabî,
- Bağdatlı Ahdî. *Gülşen-i Şu'arâ*. Hazırlayan: Süleyman Solmaz. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018.
- Be yazıt, Yasemin. *Osmanlı İlmîyye Mesleğinde İstihdam (XVI. Yüzyıl)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- el-Buhârî, *Sahîhu'l Buhârî mea Keşfi'l müşkil li'l İmâm İbni'l Cevzî*. 1-4. cilt. Hazırlayan: Mustafa ez-Zehebî. el-Kâhire: Dâru'l Hadîs, 1429/ 2008.
- Derdiyok, İbrahim Çetin. "Nev'î'nin Gül-i Sad-berg'i". *Türk Kültürü Aylık Dergi*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, sy. 449 (Eylül 2000)

- Diriöz, Meserret. "Nev'î". *Türkoloji Dergisi* 7, Ankara, (1977): 84-102.
- Ebû Dâvûd, Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *Sünenü Ebî Dâvûd*. Hazırlayan: Şuayb el-Arnaûd ve Muhammed Kâmil. Dâru'r Risâleti'l Alemiyye, 1430/ 2009.
- Ebû Ömer b. Yûsuf b. Abdilberr. *Câmiu beyânîl ilm ve fadlihi*. thk: Ebü'l Eşbâl ez-Züheyri. Mısır: Dâru İbni'l Cevzi, 1414/ 1994.
- el-Gümüşhânevî, Ahmed Ziyâuddîn. *Hadîsü erbaîn ve şerhuhü*. Hazırlayan: Mahmut Yazıcı. İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2015.
- Hasan Çelebi, Kınalızâde. *Tezkiretü'ş-şu'arâ*. Hazırlayan: Aysun Sungurhan. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017.
- İbn Asakir, Ebü'l-Kâsım Ali b. Hasan b. Hibetullah. *el-Erbaine'l-Büldaniyye*. thk: Abdü'lhâc Muhammed el-Harîrî. Beyrût: el-Mektebetü'l İslâmî, 1413/ 1993.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni. *Süneni'l Hâfız Ebî Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni İbn Mâce*. Hazırlayan: Muhammed Fuâd Abdü'l bâkî. Dâru İhyâi'l Kütübî'l Arabiyye.
- İbnü'l Cevzi, Ebü'l Ferec Abdurrahmân b. Ali. *el-İlelü'l mütenâhiye fi'l ahâdîsi'l vâhiye*. Hazırlayan: Halîl el-Meys. 1. cilt. Beyrût: Dâru'l Kütübî'l İlmiyye, 1303/ 1983.
- İbrâhîm b. Muhammed b. Kemâlidîn el-Hüseynî ed-Dımaşkî. *Kitâbü'l el-beyân ve't-ta'rif fi esbâbi vürûdi'l hadîsi'ş-şerîf*. 2. cilt. Haleb: Matbaatü'l Bahâi, 1329/ 2009
- İmamoğlu, Abdullah Taha. "Cumhuriyet Dönemi Osmanlı Hadis Araştırmaları". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11, sy. 21 (2013): 165-189.
- ....."Taşköprüzâde'ye Göre Hadis İlmi ve Letâfü'n-Nebî Adlı Kırk Hadis Risâlesinin Tahlili". *Osmanlı'da İlim ve Fikir Dünyası: İstanbul'un Fethinden Süleymaniye Medreselerinin Kuruluşuna Kadar içinde*, Editör: Mustakim Arıcı, Ömer Mahir Alper, 6: 127-146. İstanbul: Klasik Yayınları, 2015.
- el-İsfehânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh. *Hilyetü'l evliya ve tabakâtü'l asfiyâ*. 4. cilt. Beyrût: Dâru'l Fikr ve el-Kâhire: Mektebetü'l Hâncî, 1416/ 1996.
- Kandemir, M. Yaşar ve Abdülkadir Karahan. "Kırk Hadis". *DİA*. 25: 467- 473. İstanbul, TDV Yayınları, 2002.

- Karahan, Abdülkadir. *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991.
- ..... "Nev'î". *İslam Ansiklopedisi*. 9: 224-226. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1964.
- Kartal, Ahmet. "Eski Türk Edebiyatında Mesnevî". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 5, sy. 10 (2007): 353-432.
- Kâtib Çelebi, Mustafa b. Abdillâh Hacı Halîfe. *Keşfü'z-zünûn an esâmî'l kütübi ve'l fûnûn*. 1. cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsî'l Arabî, ...
- ..... *Fezleke*. (Hazırlayan: Zeynep Aycibin). 1. cilt. İstanbul: Çamlıca Basım Yayın, 2016.
- Kehhâle, Ömer Rıza. *Mu'cemü'l müellifin terâcimü musannifi'l kütübi'l Arabiyye*. 4. cilt. Beyrût: Müessesetü'r Risâle, 1414/ 1993.
- Keleş, Reyhan. *Divan Şiirinde Âyet ve Hadis İktibasları*. İstanbul: Kitabevi, 2016.
- Kerderli Mahmud. *Nehcü'l-Ferâdis Cennetlerin Açık Yolu*. Aktaran: Bilâl Aktan. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017.
- el-Kettânî, Muhammed b. Cafer. *Hadis Literatürü er-Risâletü'l mustatrafe*. Dipnot ve ilaveleri ile tercüme eden: Yusuf Özbek. İstanbul: İz Yayıncılık, 1994.
- Kılıç, Müzahir. "Edebiyat Tarihi Bakımından Kırk Hadisler", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [AÜTAED]* 8, sy. 18 (2001): 93-101.
- Kocatürk, Olcay. *Şairin İlimle İmtihanı Nev'î'nin Şiiri Üzerine Metinlerarası Bir İnceleme*. Kitap & Cafe Serüven, 2015.
- Korkmaz, Seyfullah. "Atebetü'l-Hakâyık'da Yer Alan Türkçe Manzum Hadis Tercümeleri Üzerine Görüşler". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, [Prof. Dr. Şaban Kuzgun'un Anısına], sy. 11 (2001): 111-122.
- Kortantamer, Tunca. "Nev'î Efendi'nin Sadrazam Sinan Paşa'ya Ders Veren Bir Mektubu". *Osmanlı Araştırmaları XI*, (1991): 215-228.
- Mazıoğlu, Hasibe. *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.
- el-Muhibbî, Muhammed Emîn b. Fazlillâh b. Muhibbiddîn b. Muhammed. *Hulâsatü'l eser fi a'yâni'l karni'l hâdî aşer*, 4. cilt. el-Matbaatü'l Vüheybe, 1284.
- el-Muttakî, Alâuddîn Ali b. Hüsâmiddîn İbn Kâdî Hân. *Kenzü'l ummâl fi süneni'l akvâl ve'l e'fal*. 16. cilt. Thk. Bekrî Hayyânî ve Savvet es-Sekâ. Müessesetü'r Risâle, 1401/ 1981.

- Müslim, Ebü'l Hüseyin Müslim b. el-Haccâc en-Nîsâbüri. *Sahîhu Müslim*. 1-4. cilt. Hazırlayan: Muhammed Fuâd Abdü'l'bâkî, el-Kâhire: Dâru'l Hadîs, 1431/ 2010.
- en-Nevevî, Muhyiddîn Ebü'z-Zekerîyya Yahya b. Şeref. *el-Erbaûne'n-Nevevîyye*. Hazırlayanlar: Kusayy Muhammed Nurs el-Hallâk ve Enver b. Ebî Bekr eş-Şeyh. Dimeşk: Dâru'l Minhâc, 1430/ 2009.
- Nev'î. *Divân*. (Tenkidli Basım, Hazırlayanlar: Mertol Tulum ve M. Ali Tanyeri). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1977.
- ..... İlimlerin Özü "Netâyic el-Fünûn". (Hazırlayan: Ömer Togay). İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- ..... *Ehâdis-i Hazreti'n-Nebîyyi'l Arabî an terceme-i Nev'î Efendi*. Kemânkeş, 50: 4a-9b. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi
- Özcan, Nurgül. "Hacı Bektaş Velî'nin Hadis-i Erbaîn Adlı Eseri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, sy. 64 (2012): 77-96
- er-Râmhürmüzî, Ebû Muhammed el-Hasen b. Abdirrahmân b. Hallâd. *el-Muhaddisül fâsıl beyne'r- râvî ve'l vaî*. Hazırlayan: Muhammed Muhyiddîn Ebû Zeyd. Dâru'z Zehâir
- Reşad, Fâik. *Eslâf*. 1. cilt. İstanbul: Asır Kütüphanesi, 1311.
- Reşad, Fâik. *Târîh-i Edebiyât-ı Osmanîyye*. İstanbul: Dersaadet Kütüphanesi, 1328/ 1910.
- Sefercioğlu, Nejat. "Nev'î". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*. 33: 52-54. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- .....*Nev'î Divanı'nın Tahlîli*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2001.
- Sevgi, Ahmet. "Lâtîfî ve "Subhatü'l-Uşşâk"ı". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy.1 (1992): 47-92
- es-Seyyid Rıza. *Tezkire-i Rıza*. (Hazırlayan: Ahmed Cevdet). İstanbul: İkdâm Matbaası, 1316/1896
- Sürün, Mustafa. "İstanbul Şeyh Vefâ Camii Haziresi (Mezar Taşları Tipolojisi Üzerine Bir Deneme)". Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2006.
- Taş, Hakan ve Ömer Zülfe. "Nev'î'nin Münâzara-i Tûtî vü Zağ Adlı Mesnevîsi". *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 2, sy. 3 (2007): 660-696.

- Telek, Serap. "Malkaralı Nev'î Yahya'nın "Keşfü'l-Hicâb an Vechi'l-Kitâb" Adlı Eserinin Metin ve İncelenmesi 1a-219b Yaprakları Arası". Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2010.
- et-Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *Sünenü't Tirmizî*. thk. Ahmed Zehve ve Ahmed İnâyet. Beyrût: Dâru'l Kitâbi'l Arabî, 1426/ 2005.
- Yıldırım, Enbiya. *Hadis Meseleleri*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2013.
- Yıldırım, Selahattin. "Osmanlı Muhaddisleri'nin Eserleri ve Bunlar Arasında Kırk Hadis Çalışmalarının Yeri". *Anadolu'da Hadis Geleneği ve Daru'l-Hadisler Sempozyumu*. Çankırı, (2011): 139-152.
- ..... *Osmanlı'da Kırk Hadis Çalışmaları 1*. İstanbul: Osmanlı Hadis Araştırmaları, 2000.
- Yıldız, Fahreddin. "İslâmî İlimler, Divan Edebiyatı ve Tasavvuf Geleneğindeki Yeriyle Tarihten Günümüze Popüler Hadis Kitapları: Kırk Hadisler". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11, sy. 21 (2013): 407-455.
- Yürük, Fatma Nur. "Malkaralı Nev'î Yahyâ'nın "Keşfü'l-Hicâb Min Vechi'l-Kitâb" Adlı Fusûsu'l-Hikem Şerhinin Tahkik ve Değerlendirilmesi". Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2009.
- ez-Zirikli, Hayruddîn. *el-A'lâm kâmûsu terâcîm li-eşheri'r-ricâli ve'n-nisâi mine'l Arabi ve'l-müsta'rabîne ve'l-müsteşrikîn*. 8. cilt. Beyrût: Dâru'l İlm li'l-Melâyîn, 2002.